

กระบวนการยุติคดีอาญาโดยนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในไทย
The Judicial Procedure to Settle a Criminal Offence by Restorative Justice
in Thailand

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย เลื่อนฉวี¹ และ โอภาส อุปรี²

¹อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

²หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

Corresponding author E-mail: totobangkoknoi@hotmail.com

บทคัดย่อ

ในปัจจุบันประเทศไทยมีการกำหนดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติการดำเนินคดีอาญาและการใช้สิทธิยุติการดำเนินคดีอาญา โดยมีการจัดตั้งหน่วยงาน และศูนย์ดำเนินการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบขึ้นในหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการยุติคดีอาญา แต่กลับไม่มีการพัฒนากฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นเพื่อรองรับแนวคิดดังกล่าว เช่น การให้อำนาจแก่ศาลยุติธรรมให้มีสิทธินำผลสำเร็จจากการสมานฉันท์มาพิจารณามีคำสั่งยุติการดำเนินคดีอาญาแผ่นดินบางกรณี โดยไม่จำเป็นต้องพิพากษาลงโทษ หรือพิพากษาลงโทษจำเลยแต่ลดหย่อนโทษให้น้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นควรให้มีการตราร่างพระราชบัญญัติการสมานฉันท์ในคดีอาญา พ.ศ. ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการกำหนดมาตรการพิเศษเพื่อยุติคดีอาญา โดยเปิดโอกาสให้คู่ความสามารถเข้าสู่กระบวนการสมานฉันท์ได้โดยชอบด้วยกฎหมายโดยมีหน่วยงานศาลเป็นผู้รับผิดชอบให้มีการสมานฉันท์จนเสร็จสิ้นกระบวนการ อันจะส่งผลเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม และความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรศาล องค์กรอัยการ พนักงานสอบสวนต่อไป

คำสำคัญ : ศาลยุติธรรม, การยุติคดี, กระบวนการยุติธรรม

Abstract

The dissertation aims to study legal concepts, principles and theories regarding the settlement of a criminal offence by Restorative Justice. The dissertation will mention about the development of the criminal procedure in Thai history, restorative justice procedure, protection of right in judicial procedure, human rights, diversion, rehabilitation of the criminal, as well as, legal measures with respect to the settlement of a criminal offence by Restorative Justice in Thailand and overseas. The study includes legal problems due to the dismissal of criminal case by Restorative Justice in Thailand and the suitable and sustainable resolution thereof to the issue. The study found that nowadays, in the criminal procedure, the right to settle the legal action against public offence by establishing an organization And the relevant administrative center is responsible for the justice department to use Restorative Justice in Criminal Justice, But there is no development of criminal law and criminal procedure law to support such concepts, such as empowering the Court of Justice to have the right to bring the results of reconciliation into consideration, order to end criminal proceedings without needing to be punished Or sentencing the defendant but reduced the penalty to less than the law. So, the researcher is of the opinion that, to enact of bill on restorative procedure in criminal proceedings B.E. ... by way of adopting the minimum standard determined and should allow the parties to restore the situation with the help of judicial authority throughout the process and follow with a measure to mitigate the controversy through the diversion of the case. Which will result in building confidence in the justice process and confidence in the performance of the organization of the court, the organization of the prosecutor, the inquiry official.

Keywords : Court of justice, Settlement, Justice

บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นกระบวนการที่มุ่งดำเนินการกับตัวผู้กระทำความผิด โดยให้ความสำคัญกับการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามหลักการแก้แค้น และใช้โทษจำคุกเป็นหลัก โดยเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ก็มักจะดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิดในคดีทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นอัตราโทษสูงหรือต่ำ แม้กระทั่งในคดีที่มีอัตราโทษเล็กน้อย หรือคดีที่เกิดจากการกระทำความผิดโดยประมาท อันส่งผลทำให้มีปริมาณคดีเข้าสู่ระบบการพิจารณาของศาลเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาคดีล้นศาล นักโทษล้นเรือนจำ นอกจากนี้ ยังทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย ประสบปัญหาในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดอีกด้วย ซึ่งจากการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญา สามารถแยกได้เป็น 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแบบที่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการระงับข้อพิพาทหรือการดำเนินกระบวนการทางยุติธรรมตามขั้นตอนของกฎหมายทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ดำเนินการและมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการดำเนินการทุกขั้นตอน โดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการแสวงหาความยุติธรรมนั้น และแนวทางแบบที่ไม่เป็น

ทางการ ซึ่งเป็นการระงับข้อพิพาทหรือการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่พยายามยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นโดยคู่กรณีและผู้เกี่ยวข้อง หลีกเลี่ยงการนำข้อพิพาทนั้นเข้าสู่กระบวนการแบบเป็นทางการ วิธีการดำเนินคดีหรือการระงับข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการถูกนำมาใช้เพื่อผ่อนคลายผลกระทบอันเกิดจากความเคร่งครัดของการดำเนินคดีอย่างเต็มรูปแบบ และพยายามหลีกเลี่ยงผลร้ายที่เกิดจากความบกพร่องของการดำเนินคดีตามกฎหมายและระเบียบวิธีพิจารณาความที่เคร่งครัดของระบบกล่าวหา จึงมีแนวคิดที่จะสร้างทางเลือกในการระงับข้อพิพาทขึ้น (สุทธิพล ทวีชัยการ, 2556: 6-9)

กระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก เป็นกระบวนการยุติธรรมในการดำเนินคดีอาญาปกติ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การมุ่งเน้นที่จะหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดแต่ละข้อหา การดำเนินการพิจารณาคดีอาญาเริ่มตั้งแต่ชั้นเจ้าพนักงานตำรวจ อัยการ และศาล ในการสืบสวนสอบสวนว่าได้มีการกระทำความผิดตามที่มีการกล่าวหาเกิดขึ้นจริงหรือไม่ การกระทำความผิดเป็นการกระทำที่ครบองค์ประกอบความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่ จำเลยหรือผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดดังกล่าวหรือไม่ มีเหตุอันใดที่จะทำให้การกระทำของผู้กระทำความผิดไม่เป็นความผิดตามกฎหมายหรือมีเหตุที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดนั้นไม่ต้องรับโทษ และสุดท้ายหากเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดนั้นจะต้องรับโทษในความผิดที่ได้กระทำ สมควรจะลงโทษผู้กระทำความผิดสถานใด โดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในกระแสหลัก มีรูปแบบการลงโทษอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อการแก้แค้นทดแทน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่าเมื่อบุคคลใดกระทำความผิดขึ้น บุคคลนั้นสมควรจะต้องชดใช้ต่อการกระทำของตนให้เหมาะสมกับความผิดที่ตนได้ก่อขึ้น 2. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อป้องปรามความผิด ซึ่งเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดซึ่งทำให้บุคคลนั้นต้องได้รับความทุกข์ไม่ไว้ในเชิงทรัพย์สิน เสรีภาพ หรือชีวิตร่างกาย ย่อมจะส่งผลประการหนึ่ง คือ การทำให้บุคคลนั้นต้องยิ่งคิดมากขึ้นว่า หากตนคิดจะกระทำความผิดอีกในอนาคต อาจจะมีผลให้ตนเองต้องได้รับความทุกข์ทรมานของการต้องโทษทางอาญาอีก ทำให้บุคคลที่เกิดความยังคิดเหล่านี้เกิดความยับยั้งชั่งใจและอาจจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีกในอนาคต 3. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อกันผู้กระทำความผิดออกจากสังคม เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด เช่น การจำคุก การกักขังบุคคลที่มีโอกาสจะก่อให้เกิดอันตรายนี้ออกจากชุมชนหรือสังคม จึงเป็นหลักประกันประการหนึ่ง ที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลักจะให้แก่ชุมชนหรือสังคมได้ว่าจะไม่ได้รับอันตรายหรือความเดือดร้อนจากการกระทำของบุคคลเหล่านั้น และ 4. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองว่ามนุษย์โดยรากเหง้าตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผู้ที่ชั่วร้ายมาแต่กำเนิด ลักษณะโดยสันดานหรือการกระทำต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาภายหลัง อาจจะขึ้นอยู่กับภูมิหลัง สภาพแวดล้อม สถานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา หรือการเลี้ยงดูหรือแม้แต่สภาพสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ การที่บุคคลหนึ่งเป็นผู้กระทำความผิดอาญา จึงไม่ได้หมายความว่าบุคคลนั้นจะต้องเป็นเช่นนั้นตลอดไป หากมีกระบวนการที่เหมาะสมและเปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านี้แก้ไขปรับปรุงตนเอง บุคคลเหล่านี้จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองจากผู้กระทำความผิดอาญาให้กลายเป็นบุคคลที่สามารถใช้ชีวิตและประกอบอาชีพในชุมชนและสังคมได้

นอกจากนั้น แม้ว่าจะยังไม่มีมีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาบัญญัติเป็นกฎหมายเพื่อใช้ในการดำเนินคดีอาญาทั่วไปนอกจากคดีที่ศาลเยาวชนและครอบครัวก็ตาม แต่ตามสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนาของประเทศไทย ก็มีการยุติคดีอาญาแบบไม่เป็นทางการ หรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น กรณีที่คู่ความเจรจาตกลงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดอาญาต่อแผ่นดิน ทั้งการขอโทษชดใช้เยียวาค่าเสียหายที่เกิดขึ้น และรับว่าจะไม่กระทำความผิดลงเินต่อกัน แล้วฝ่ายที่เสียหายก็อาจตกลงไม่แจ้งความร้อง

ทุกข์หรือกล่าวโทษต่อเจ้าหน้าที่ หรือฟ้องคดีต่อศาล หรือหากมีการแจ้งความร้องทุกข์หรือกล่าวโทษแล้วก็อาจมีการให้การหรือเบิกความเป็นประโยชน์แก่จำเลยเพื่อนำไปสู่การสั่งไม่ฟ้อง หรือพิพากษายกฟ้องไม่ลงโทษจำเลยต่อไป ซึ่งหากเป็นกรณีดังกล่าวก็ยากที่จะสอบสวนหาข้อมูลได้ เพราะคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ตอบแทนจึงพยายามปกปิดข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นทำให้ส่งผลเสียต่อบรรณการยุติธรรม ทั้งการเชื่อมั่นต่อบรรณการยุติธรรม และอาจทำให้เกิดช่องว่างที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะใช้โอกาสเรียกรับผลประโยชน์ รวมทั้งหากเป็นการเจรจาตกลงกันเองระหว่างคู่กรณีโดยไม่มีคนกลางที่น่าเชื่อถือช่วยในการเจรจา คู่กรณีฝ่ายที่ไม่สุจริตอาจใช้อำนาจต่อรองที่เหนือกว่าในทางเศรษฐกิจ และสังคมบีบบังคับให้คู่กรณียินยอมรับข้อเสนอนที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้น หากมีการนำเอาแนวทางเลือกในการยุติการดำเนินคดีอาญาต่อแผ่นดินโดยการนำหลักการของบรรณการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับก็จะช่วยให้มีทางเลือกในการยุติคดีอาญาได้หลากหลายและเหมาะสมกับปัญหาคดีอาญาที่เกิดขึ้น และอาจช่วยแก้ไขปัญหาคือข้อขัดแย้งอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดอาญาได้ถูกต้อง ครบถ้วน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อบรรณการยุติธรรมในภาพรวม ประชาชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การที่บรรณการยุติคดีอาญาในชั้นศาลมีการนำบรรณการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ และได้เปิดให้มีศูนย์ไกล่เกลี่ยหรือประนอมข้อพิพาทและศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญาขึ้น เพื่อดำเนินการยุติการดำเนินคดีโดยไม่จำต้องพิพากษาลงโทษจำเลยอย่างเดียว โดยสำหรับคดีอาญาที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวนั้น ศูนย์ไกล่เกลี่ยหรือประนอมข้อพิพาทในศาลที่พิจารณาคดีอาญา จะดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่ความ โดยศาลดำเนินการเอง หรือไกล่เกลี่ยโดยผู้ประนีประนอมของศาล หากคู่ความสามารถเจรจาตกลงกันได้ ก็อาจมีการทำสัญญายอมและตกลงถอนฟ้อง หรือชดใช้ค่าเสียหายและถอนฟ้อง ซึ่งจะช่วยให้คดีอาญายุติลง เป็นเหตุให้สิทธิในคดีอาญามาฟ้องระงับไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (2) โดยไม่จำต้องพิพากษาคดี และในความผิดอาญาแผ่นดินที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดี หากคู่ความสามารถตกลงกันได้ผู้เสียหายก็อาจใช้สิทธิถอนฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 35 แต่ในส่วนคดีอาญาในความผิดอาญาแผ่นดินที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีนั้น ศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในศาลจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกเพื่อเป็นคนกลางในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ที่เกิดจากการกระทำความผิดอาญาระหว่างผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายและผู้เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มีการพูดคุยทำความเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างคู่ความ ผ่านการเจรจาชดใช้ค่าเสียหาย ขอโทษ และแจ้งสิทธิให้แก่ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย และพยานทราบ โดยหากมีการสมานฉันท์เยียวยาความขัดแย้งระหว่างผู้เสียหายและจำเลยสำเร็จ หากผู้เสียหายได้รับการชดใช้เยียวยาค่าเสียหาย และไม่ติดใจดำเนินคดีกับจำเลยอีก ศาลก็จะนำเหตุดังกล่าวไปใช้ประกอบดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาลดหย่อนโทษจำเลย โดยอาจพิพากษาลงโทษจำเลยสถานเบา หรือโดยลดหย่อนโทษ หรือเป็นเหตุให้มีการใช้ดุลพินิจรอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษจำเลย โดยพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือกำหนดโทษไว้แต่รอการลงโทษไว้ก่อน โดยกฎหมายปัจจุบันนั้น ยังไม่อาจนำเอาผลสำเร็จจากการสมานฉันท์ระหว่างคู่กรณีไปเป็นเหตุให้ศาลมีอำนาจยุติการดำเนินคดีอาญา หรือลดหย่อนโทษได้เกินกว่ากึ่งหนึ่ง เว้นแต่ในคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนกระทำความผิดในศาลเยาวชนและครอบครัว ที่ศาลอาจกำหนดให้มีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูจำเลย หรือกำหนดเงื่อนไขให้จำเลยที่เป็นเด็กและเยาวชนปฏิบัติตาม หากจำเลยปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู หรือเงื่อนไขได้ครบถ้วน ศาลมีอำนาจสั่งยุติการดำเนินคดีอาญา จำหน่ายคดีออกจากสารบบความ เป็นเหตุทำให้สิทธิในคดีอาญามาฟ้องระงับได้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่ประเทศไทยมีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยหรือศูนย์ประนอมข้อพิพาท และมีการจัดตั้งศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญา เพื่อต้องการให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้บังคับในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในชั้นศาลของประเทศไทย แต่ไม่มีบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายอื่น ที่สนับสนุนให้มีการนำผลสำเร็จของการสมานฉันท์ในชั้นศาลมาใช้เป็นเหตุในการยุติการดำเนินคดีอาญา หรือลดหย่อนโทษให้กับผู้กระทำผิดเป็นพิเศษ เพื่อรองรับผลการดำเนินการจากการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าว โดยในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญานั้น หากผลการสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหายและจำเลยในศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญาสำเร็จ และศาลเห็นว่าจำเลยมีเจตนากลับตนเป็นคนดีและสำนึกเสียใจในการทำผิดและได้เยียวยาแก้ไขผลร้ายในคดีแล้ว การพิพากษาลงโทษจำเลยก็ไม่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ศาลก็ไม่มีอำนาจยุติการดำเนินคดีได้ ต้องพิพากษาลงโทษจำเลย โดยอาจพิพากษาลงโทษจำเลยแต่รอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษ หรือนำเหตุดังกล่าวมาลดหย่อนโทษให้จำเลยก็ลดหย่อนโทษได้ไม่เกินกึ่งหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 ทำให้จำเลยไม่ได้รับผลดีจากการพยายามแก้ไขปัญหาคือข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการทำผิดอาญา ทั้งการขอโทษ ชดใช้เยียวยาความเสียหาย จึงไม่มีเหตุจูงใจให้จำเลยพยายามดำเนินการสมานฉันท์ในชั้นศาล

ผู้วิจัย ในฐานะผู้ดำรงตำแหน่งตุลาการในศาลยุติธรรม และเคยดำรงตำแหน่งพนักงานสอบสวน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมหลายระดับ และได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่มาตลอด และเห็นว่ากระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย หากมีการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาบังคับใช้เพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย น่าจะเกิดประโยชน์ต่อพัฒนาการทางกฎหมายอาญาของประเทศ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาโดยการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในศาลยุติธรรมในประเทศไทย และศึกษาแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการยุติคดีอาญาในประเทศไทย เปรียบเทียบกับต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นและสรุปข้อเสนอแนะแก่ประเทศไทย เพื่อให้สามารถดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการตรากฎหมายได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญา อันได้แก่ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย กระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หลักการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม หลักสิทธิมนุษยชน หลักการหักเหคดีหรือการเบี่ยงเบนคดี และหลักการฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เน้นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นสำคัญ ซึ่งรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาความเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติองค์การและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการสั่งคดีอาญาที่จะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณะ หรือมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือความมั่นคงของชาติ หรือต่อผลประโยชน์อันสำคัญของประเทศ พ.ศ. 2554 อีกทั้ง ศึกษา

จากตำราทางกฎหมาย บทความทางวิชาการทางนิติศาสตร์ เอกสารที่เป็นคำวินิจฉัยของศาลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวในประเทศไทย เอกสารหลักฐานต่าง ๆ ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และนำข้อมูล ที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาต่อไป

ผลการศึกษาวิจัย

พบว่า ในปัจจุบันประเทศไทยมีการกำหนดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติการดำเนินคดีอาญาและการใช้สิทธิยุติการดำเนินคดีอาญา โดยมีการจัดตั้งหน่วยงาน และศูนย์ดำเนินการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบขึ้นในหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพื่อนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการยุติคดีอาญา แต่กลับไม่มีการพัฒนามาตรฐานกฎหมายอาญาและกฎหมาย

วิธีพิจารณาความอาญาขึ้นเพื่อรองรับแนวคิดดังกล่าว เช่น การให้อำนาจแก่ศาลยุติธรรมให้มีสิทธินำผลสำเร็จจากการสมานฉันท์มาพิจารณาเป็นคำสั่งยุติการดำเนินคดีอาญาแผ่นดินบางกรณี โดยไม่จำเป็นต้องพิพากษาลงโทษ หรือพิพากษาลงโทษจำเลยแต่ลดหย่อนโทษให้น้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นควรให้มีการตราร่างพระราชบัญญัติการสมานฉันท์ในคดีอาญา พ.ศ. ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการกำหนดมาตรการพิเศษเพื่อยุติคดีอาญา โดยเปิดโอกาสให้คู่ความสามารถเข้าสู่กระบวนการสมานฉันท์ได้โดยชอบด้วยกฎหมายโดยมีหน่วยงานศาลเป็นผู้รับผิดชอบให้มีการสมานฉันท์จนเสร็จสิ้นกระบวนการ อันจะส่งผลเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม และความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรศาล องค์กรอัยการ พนักงานสอบสวนต่อไป

อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยจะขอสรุปปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาโดยนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในประเทศไทย ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 4 ประเด็นปัญหา ได้แก่ ประการที่หนึ่ง คือ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาของคู่ความ โดยไม่นำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ประการที่สอง คือ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน ประการที่สาม คือ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการ และประการที่สี่ คือ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาในชั้น

ศาลยุติธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาของคู่ความ โดยไม่นำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

การตกลงยุติข้อพิพาทในคดีอาญาระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด โดยไม่นำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ทั้งการไปร้องทุกข์กล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวน หรือฟ้องคดีต่อศาล เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย โดยในปี 2555 จากผลการสำรวจอาชญากรรมภาคประชาชนทั่วประเทศปี 2555 พบว่าเหยื่ออาชญากรรมจำนวนร้อยละ 66.6 ไม่ได้แจ้งเหตุต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเหตุผลที่ไม่มีการแจ้งเหตุคือการขาดความเชื่อมั่นในเจ้าพนักงาน เหตุที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเล็กน้อย จึงไม่ไปแจ้งความ หรือจัดการกับเหตุที่เกิดขึ้นด้วยวิธีอื่นแล้ว หรือไม่อยากเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม หรือเพราะไม่สะดวกหรือไม่มีเวลาแจ้งเจ้าหน้าที่ หรือเพราะไม่ต้องการให้ผู้กระทำผิดถูกดำเนินคดี หรือแม้แต่ตกลงประนีประนอมยอมความกันแล้ว ในส่วนของเหยื่ออาชญากรรมที่ไม่ไปแจ้งความร้องทุกข์เพราะตกลงประนีประนอมยอมความกันแล้ว หรือไม่ต้องการให้ผู้กระทำผิดถูกดำเนินคดี หรือจัดการกับเหตุที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการอื่นแล้วนั้นมีลักษณะ

คล้ายคลึงกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ซึ่งเกิดขึ้นจากกระแสดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อันเป็นแนวคิดใหม่ที่ปรับกระบวนการตัดสินในการมองการกระทำผิดอาญาเดิมที่มองว่า การทำผิดอาญาเป็นการกระทำละเมิดต่อรัฐเป็นสำคัญ รัฐจึงมีฐานะเป็นประธานที่เข้ามาจัดการกับปัญหาการกระทำผิดอาญาที่เกิดขึ้น โดยการนำตัวผู้กระทำความผิดมาพิจารณาพิพากษาลงโทษให้เหมาะสมกับความผิด เป็นมุมมองใหม่ว่า การกระทำผิดทางอาญานอกจากจะเกิดความเสียหายต่อรัฐแล้วยังเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลหรือสังคม บุคคลและชุมชนที่ได้รับความเสียหายจึงควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทั้งการพูดคุย ทำความเข้าใจ และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดเยียวยาชดใช้แก่ผู้ได้รับความเสียหายและสังคม ให้กลับมาเหมือนเดิม แล้วนำผลการดำเนินการดังกล่าวมาใช้ประกอบกับการยุติการดำเนินคดีอาญา หรือประกอบกรลดหย่อนโทษให้แก่จำเลย โดยเปลี่ยนทัศนคติเดิมที่มุ่งจะลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อแก้แค้นทดแทน และเพื่อป้องปรามอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้น มาเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดหันมารับผิดชอบชดใช้และเยียวยาความเสียหายที่ผู้เสียหายหรือสังคมได้รับ เพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิดทางอาญา เพื่อให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้แก้ไขปรับปรุงตนเองและสามารถอยู่ร่วมกันกับคู่กรณีและสังคมได้ต่อไปในอนาคต

2. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน

ในการดำเนินคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนนั้น เมื่อมีการแจ้งความร้องทุกข์หรือกล่าวโทษในคดีอาญาต่อพนักงานสอบสวนให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด พนักงานสอบสวนจะดำเนินการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อจะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดหรือเพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิดไปฟ้องลงโทษแล้วมีความเห็นเสนอให้พนักงานอัยการพิจารณาสั่งฟ้องผู้ต้องหาหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาต่อไป ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) ในชั้นตอนนี้พนักงานสอบสวนจะดำเนินการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ รวมทั้งสอบปากคำผู้กระทำความผิด เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงว่าผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดหรือไม่ นอกจากนั้น พนักงานสอบสวนยังต้องดำเนินการสอบสวนเกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดขึ้น และพนักงานสอบสวนก็จะดำเนินการไกล่เกลี่ยให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายต่อไป โดยในชั้นตอนนี้ ส่วนใหญ่พนักงานสอบสวนจะจัดให้ผู้กระทำความผิดและผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดเจรจาตกลงในการชดใช้หรือเยียวยาความเสียหาย โดยมีพนักงานสอบสวนเป็นคนกลางจัดให้มีการเจรจา

3. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการ

กระบวนการดำเนินคดีอาญา เมื่อพนักงานอัยการได้รับสำนวนการสอบสวนจากพนักงานสอบสวนที่สรุปสำนวนการสอบสวน ว่ามีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้องจำเลยหรือความเห็นควรสั่งฟ้องจำเลยแล้ว อาจมีกรณีที่พนักงานอัยการจัดให้คู่ความสามารถดำเนินการไกล่เกลี่ยและสมานฉันท์กันโดยดุลพินิจของพนักงานอัยการเองหรือคู่ความร้องขอ เมื่อไกล่เกลี่ย และสมานฉันท์สำเร็จ โดยคู่ความตกลงยุติปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการตกลงชดใช้ค่าเสียหายทางแพ่งและเยียวยาความเสียหายอื่น ๆ และคู่ความประสงค์จะยุติการดำเนินคดีอาญานั้น หากเป็นความผิดอาญาต่อส่วนตัวคู่ความสามารถตกลงยอมความได้ในชั้นพนักงานอัยการโดยชอบด้วยกฎหมาย มีผลทำให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไปตามมาตรา 39 (2) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พนักงานอัยการก็จะสามารถทำสำนวนมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องได้ โดยคู่ความไม่อาจรื้อฟ้องกันอีกในคดีดังกล่าวได้ เพราะถือว่าสิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปแล้ว แต่หากเป็นคดีความผิดอาญาแผ่นดินนั้น แม้คู่ความจะไกล่เกลี่ยและสมานฉันท์สำเร็จแต่คู่ความไม่สามารถตกลงยอมความกันได้โดยชอบด้วยกฎหมาย พนักงานอัยการจึงไม่อาจยุติการดำเนินคดีอาญาได้ แต่พนักงานอัยการอาจใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติ

องค์การอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. 2553 มาตรา 21 วรรคสอง ประกอบ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการสังกัดอัยการที่จะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนโดยจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยหรือมั่นคง แห่งชาติ หรือต่อผลประโยชน์เป็นสำคัญของประเทศ พ.ศ. 2554 ที่ให้อำนาจอัยการสูงสุดที่จะสั่งไม่ฟ้องคดีได้

หากเห็นว่าการฟ้องคดีจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน โดยมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบ รวมถึงความสำนึกผิดของผู้ต้องหา การได้รับการบรรเทาผลร้ายของผู้เสียหาย ความเห็นของผู้เสียหายต่อการ ฟ้องผู้ต้องหา และความคาดหวังถึงผลที่ผู้ต้องหาจะได้รับจากการถูกฟ้อง ซึ่งจะทำให้คดีอาญายุติไปได้โดย พนักงานอัยการมีความเห็นสั่งไม่ฟ้อง แต่การยุติคดีอาญาดังกล่าวมิได้ทำให้สิทธิภาคีอาญามาฟ้องระงับไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 จึงไม่ใช่ว่าการยุติคดีอาญาอย่างแท้จริง ผู้เสียหายอาจ นำคดีมาฟ้องขอให้ลงโทษผู้กระทำความผิดเองได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ดังนั้น กรณีที่มีการไกล่เกลี่ยและสมานฉันท์สำเร็จในชั้นพนักงานอัยการและพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจสั่งไม่ ฟ้องเพราะเห็นว่าการฟ้องคดีจะไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนแล้วจึงได้มีความเห็นสั่งไม่ฟ้อง ยังไม่เป็นการ ยุติคดีอาญาอย่างแท้จริง อาจส่งผลให้ผู้กระทำความผิดที่ดำเนินการตามข้อตกลงในการสมานฉันท์แล้วอาจต้องถูก ดำเนินคดีอาญาซ้ำซ้อนกัน และอาจจะต้องชดเชยค่าเสียหายทางแพ่งและความเสียหายอื่น ๆ ให้แก่ผู้เสียหาย อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นธรรมแก่ผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด

4. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการยุติคดีอาญาในชั้นศาลยุติธรรม

ในปัจจุบัน มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยหรือศูนย์ประนอมข้อพิพาท และศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในคดีอาญาขึ้นในศาลยุติธรรมที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา ตามแนวคิดของการนำกระบวนการยุติธรรม กระแสรองมาใช้เป็นทางเลือกเพื่อยุติคดีอาญา นอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมตามปกติ เพื่อทำหน้าที่ใน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รวมถึงการอำนวยความสะดวกและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งศูนย์ไกล่ เกลี่ยข้อพิพาท มีหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในความผิดอันยอมความได้ และคดีอาญาแผ่นดินที่ผู้เสียหาย เป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง ซึ่งหากตกลงกันได้คู่ความก็สามารถยุติคดีอาญาในความผิดต่อส่วนตัวได้โดยการยอม ความ ถอนฟ้อง และในความผิดอาญาแผ่นดินที่ผู้เสียหายถอนฟ้องได้ ส่วนศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพใน คดีอาญา เดิมใช้คำว่าศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธี แต่เดิมจัดตั้งขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการ นำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่องค์การสหประชาชาติผลักดันให้ประเทศสมาชิกนำมาใช้ เดิมที มุ่งเน้นให้มีการสมานฉันท์ระหว่างผู้เสียหาย และจำเลยในคดีอาญาต่อแผ่นดิน เพื่อเปิดโอกาสให้คู่ความได้ พุดคุยทำความเข้าใจ ขอโทษ และเจรจาชดเชยค่าเสียหายระหว่างกัน เพื่อเป็นการเยียวยาแก้ไขผู้เสียหาย ปรับ ความเข้าใจระหว่างคู่กรณีเพื่อเป็นการแก้ไขต้นเหตุของปัญหาการกระทำความผิดอาญา แต่ต่อมาได้เปลี่ยนแปลง เป็นศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญาโดยภารกิจศูนย์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในคดีอาญาได้ขยาย ขอบเขตการทำหน้าที่ของศูนย์สมานฉันท์และสันติวิธีเดิมจากการให้ความรู้เรื่องสิทธิทางกฎหมายกับฝ่าย จำเลย ก็ขยายภารกิจให้กว้างขวางขึ้นเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสิทธิทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหา ผู้เสียหาย คดีอาญา และพยานด้วย เช่น สิทธิการเข้าเป็นโจทก์ร่วม และเรียกค่าเสียหายของผู้เสียหาย และพยานเรื่อง สิทธิคุ้มครองพยาน ประเด็นถาม - ตอบ การเบิกความ เป็นต้น

บรรณานุกรม

สุทธิพล ทวีชัยการ. (2556). “กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานชั้นสูง หน่วยที่ 9. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

หน้า 6 - 9.

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 และ มาตรา 78

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีครอบครัว พ.ศ. 2553 มาตรา 90
และ มาตรา 133

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11)